

Scenariusz oprowadzania po Klasztorze Paulinów Na Skałce dla zakonników – gospodarzy miejsca

Opracowanie: Barbara Łepkowska & Katarzyna Zarzycka / Fundacja Plenerownia

Konsultacje: Piotr Idziak, Locativo

powstały w ramach realizacji zadania publicznego Województwa Małopolskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa w 2022 r. pn. *Małopolska Gościnna – II edycja* – Małopolski odcinek Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Kulturowego Paulinów – oznakowanie, aktywizacja i promocja Szlaku pn. *Opracowanie i wdrożenie scenariuszy oprowadzania po Klasztorze Paulinów Na Skałce*

listopad 2022

SZLAK
PAULINÓW

MAŁOPOLSKA

Ogólne informacje

Scenariusz oprowadzania po Skałce przez zakonników - gospodarzy miejsca.

Czas oprowadzania: 45 min

Liczba uczestników: 15 osób (max 20)

Charakter oprowadzania

Warto wykorzystać doświadczenia i swoją historię, przez pryzmat której opowie się o fenomenie Skałki. Można zacząć od tego, że jest się przeorem/diakonem/zakonnikiem itp. Zaprosić zwiedzających do swojego **domu**, przestrzeni swojej zakonnej rodziny, miejsca, gdzie jest się na co dzień i wspomnieć o swoich obowiązkach, rytmie dnia. Warto zwrócić uwagę na sztafetę pokoleń - zakonnik/przewodnik jest ogniwem w łańcuchu braci, którzy opiekują się Skałką od 550 lat. Jest **gospodarzem Skałki**. Wita gości jak gospodarz miejsca. Ludzi będą ciekawiły różne sprawy związane z życiem zakonnym, np. strój zakonnika (dobrym miejscem jest biblioteka, gdzie można zaprezentować habit i jego elementy lub skarbiec, gdzie jest portret zakonnika w dawnym stroju, który niewiele różni się od obecnego. Można też opowiedzieć o stroju przy ołtarzu św. Pawła nawiązując do wyglądu pustelników). Ważne by pamiętać o atutach przewodnika-zakonnika. Tylko on może powiedzieć: czujcie się na Skałce jak w domu, zapraszam.

Przykładowe pytania, które można usłyszeć od zwiedzających, albo też im je zadać:

- czym charakteryzuje się strój Paulinów?
- ile habitów ma jeden zakonnik?
- czy w stroju zakonnym trzeba chodzić non-stop?
- czy można pod habitem nosić normalne ubranie/dres?
- jak wygląda harmonogram dnia? Jak wyglądał kiedyś?
- ile lat uczą się seminarzyści? Jakie są najważniejsze przedmioty? Jakie są wymagania, aby się dostać do seminarium?
- jakie są etapy/stopnie po skończeniu seminarium?
- czy często są rekolekcje/odosobnienia?
- ilu jest zakonników w Krakowie, a ilu na świecie?
- ilu seminarzystów? Z jakich krajów?
- jakie są nakazy i zakazy, które mogą się wydać dziwne, niecodzienne dla kogoś spoza zakonu?
- co lubicie jeść? Czy jecie mięso? Czy macie jakieś specjalne posty? Czy możecie jeść/pić wszystko?
- jak spędzacie czas wolny? Najbardziej lubię przebywać/odpoczywać w ... (przywołać swoje miejsce mocy).

Jeśli wejdziemy w dobry kontakt z grupą, to na pewno ciekawe będzie opowiedzenie osobistej historii powołania.

Temat wiodący oprowadzania

Skałka to miejsce, w którym przeplata się duchowość i historia Polaków.

Ogólny przebieg trasy

Najistotniejsze tematy zostały wyróżnione kolorem czerwonym, te zaznaczone kolorem zielonym są mniej kluczowe dla tej grupy docelowej.

1. Dziedziniec

- 1.1. Cała przestrzeń dziedzińca
- 1.2. Źródło św. Stanisława
- 1.3. Klasztor

2. Kościół

- 2.1. Kościół z zewnątrz
- 2.2. Kościół wewnątrz
 - 2.2.1. Ołtarz św. Pawła
 - 2.2.2. Figura bł. Euzebiusza
 - 2.2.3. Ołtarz św. Stanisława

3. Skarbiec

4. Stara Biblioteka

5. Krypta zasłużonych

6. Zamknięty ogród klasztorny i błonia

Szczegółowy opis punktów zwiedzania

1. Dziedziniec

1.1. Cała przestrzeń dziedzińca

FENOMEN: PRZESTRZEŃ, ŹRÓDŁO, SKAŁKA, BIEL

Kluczowe zagadnienie: Dla Polaków Skałka to miejsce – symbol, klucz do polskiej historii i kultury.

Celem tej części oprowadzania jest zwrócenie uwagi na fenomen miejsca (także poprzez zmysły). Podkreślamy, gdzie jesteśmy, co się tu mieści i z kim wiąże się ta przestrzeń. Działamy na wyobraźnię grupy (np. celowo podając wysokość n.p.m., zwracając uwagę na kolory i dźwięki w otoczeniu).

Prowadzący skupia grupę na dziedzińcu, przed wejściem do sadzawki, skąd dobrze widać całą przestrzeń Skałki. Wprowadza ich w kontekst miejsca. Uwaga: podawane informacje są kompaktowe, nie prowadzimy w tym miejscu od razu całego wywodu na temat św. Stanisława, czy zakonu Paulinów. **To moment na „oswojenie” miejsca.**

Porządek wypowiedzi	
Nawiązanie do doświadczeń odbiorców	Pytania otwierające do uczestników: Jak się tutaj czujecie? Jak trafiliście na Skałkę? Co wcześniej oglądaliście? Czy po wejściu na dziedziniec coś szczególnego zwróciło waszą uwagę? Czy już kiedyś byliście w tym miejscu? Co to miejsce Wam przypomina? Wskazówka: Prowadzący zagaja wypowiedź, że Skałka to miejsce ciszy w zabieganym mieście, oaza zieleni, kontrast do dźwięków i pędu miasta. Pytania dodatkowe: Czy macie jakieś skojarzenia ze Skałką? Zwrócenie uwagi na słowo „skałka”, co to może znaczyć? Dlaczego „Skałka”? Wskazówka: To pytanie raczej do grup dorosłych, choć i młodszy uczestnicy mogą mieć skojarzenia wynikające choćby z nazwy Skałka – skała.
Zwrócenie uwagi na eksponat – dlaczego to jest ważne/ciekawe?	Wskazówka: Obracamy się wokół osi, aby zwrócić uwagę na otaczającą przestrzeń. Przestrzeń traktujemy totalnie. Zwrócenie uwagi na podniesienie kościoła i białe kamienie (gdzie kryje się skała?).
Podzielenie się swoją wiedzą (trzy najważniejsze fakty)	1. Nazwa „Skałka” wiąże się z ukształtowaniem terenu. Niewielkie wzniesienie na lewym brzegu Wisły od wieków określano tak ze względu na jego budowę z białej wapiennej skały jurajskiej. Widać ją na podmurówce klasztoru i w tym, że kościół jest na wyniesieniu. Wybudowany na skale, której już teraz spod niego nie widać. 2. Skałka to miejsce kultu patrona Polski (sanktuarium św. Stanisława) i pochówku mocarzy polskiej kultury i nauki. 3. Gospodarzami, którzy od wieków opiekują się Skałką, są zakonnicy (Zakonu Pustelnika = Paulini, tu mieści się klasztor). Niektórzy mówią też, że jesteśmy strażnikami pamięci, a to dlatego, że na Skałce pochowani są znakomici przedstawiciele polskiej kultury i nauki. Dziedzictwo Skałki inspirowało, a my – z Bożą pomocą – chcemy się nim dzielić. 4. Osobiste doświadczenie zakonnika. Jak tu trafił, co go zachwyciło w tym miejscu, jak się tutaj czuje, czy ma swoje ulubione miejsce?

Pytanie do dyskusji/zadanie dla odbiorców	- Jaki kolor dominuje wokół nas? Wskazówka: Zwrócić uwagę na to, jak biel kojarzy się miejscem: kolor wapiennej skały, kolor habitu gospodarzy, fasady kościoła i klasztoru. Ciekawostka: Skałka jest położona na wysokości 209,8 m n.p.m.
Podsumowanie	Stoimy u źródła historii miejsca – dosłownie i w przenośni. Kogo tam spotykamy? (chodzi o figurę). Wskazówka: to brzmi tajemniczo, zachęcić do aktywnego poznawania.

1.2. Źródło św. Stanisława

FENOMEN: FIGURA

Kluczowe zagadnienie: Skałka to miejsce, gdzie rozegrał się dramat historii.

W tej części oprowadzania płynnie przechodzimy na wyższy stopień „wtajemniczenia”. Od ogólnej przestrzeni do konkretnego obiektu, który staje się pretekstem do prezentacji ważnych informacji na temat patrona i historii miejsca (kim był św. Stanisław, legenda, fakty, mity).

Wskazówka: Motyw źródła historii, pewnej tajemnicy oraz kamiennej figury ze Źródła stanowi pretekst do rozwinięcia konwencji śledztwa. Prowadzący wchodzi w „styl Bogusława Wołoszańskiego”: „Wszystkie drogi/ślady prowadzą do tego mężczyzny, który został tu, na Skałce zamordowany. Ta straszna tragedia rozpoczęła „karierę” Skałki”. Tu właśnie w tym miejscu narodziła się jedna z najważniejszych polskich legend.

Porządek wypowiedzi	Przykład
Nawiązanie do doświadczeń odbiorców	- Czy macie idoli, autorytety, a może wzorce osobowe z historii? Jacy ludzie są dla was ważni? Zamknijcie na chwilę oczy, jaki dźwięk zwraca tutaj waszą uwagę? Ten cichy szmer źródła prowadzi nas do najważniejszej postaci na Skałce. Wyobraźcie sobie, że Wisła to jeszcze dzika rzeka, płynie przez łąki i lasy, a tu wznosi się biała skała, z której bije źródło. Takie miejsca w wielu kulturach uznawano za ważne, święte. Teraz stoi tu figura wyjątkowego człowieka.
Zwrócenie uwagi na eksponat – dlaczego to jest ważne/ciekawe?	Prowadzący wskazuje na źródło i jego oprawę – to szczególnie charakterystyczne dla Skałki miejsce, oddziałujące na różne zmysły: kamień, mech, chłód, figury - barokowe teatrum. Figura z sadzawki przedstawia człowieka, który kiedyś był bardzo popularny, kojarzył go niemal każdy w Polsce. To święty patron Królestwa Polskiego. Był on autorytetem, idolem, wzorcem osobowościowym.

Podzielenie się swoją wiedzą (trzy najważniejsze fakty)	1. Źródło było tu „od zawsze”, jeszcze w czasach przedchrześcijańskich było to miejsce ważne dla ludzi, otaczane kultem. A dziś stoi tu figura jednego z najważniejszych polskich świętych. 2. W 1079 r. na Skałce rozegrał się dramat, na rozkaz króla Bolesława Śmiałego zginął pomazaniec boży, pasterz Kościoła Krakowskiego. O co poszło? Skąd wziął się ten konflikt? Każdy z nich reprezentował władzę - duchowną i świecką. Sytuacja ta obrosła legendami, była opisywana przez kronikarzy i literatów oraz ilustrowana przez artystów. A jak to było dokładnie, dowiemy się na miejscu zbrodni, w... tutejszym kościele. 3. O św. Stanisławie niewiele wiadomo – był biskupem krakowskim, a został świętym Patronem Królestwa Polskiego. Symbolem – jego wizerunki można spotkać w wielu kościołach i nie tylko. Wielu chłopców nosiło jego imię, ale w dawnej Polsce tym imieniem nie nazywano królów. 4. Kanonizacja św. Stanisława nastąpiła w trudnym dla kraju okresie rozbicia dzielnicowego (XIII w.). Od tego czasu święty stał się symbolem zjednoczenia państwa, a historia Polski potoczyła się tak, że wiele razy taki symbol był potrzebny (motyw poćwiartowania i cudownego zrośnięcia ciała, symbolika orłów).
Pytanie do dyskusji/zadanie dla odbiorców	- To najbardziej pocztówkowe ujęcie ze Skałki, punkt najczęściej przedstawiany, czy to na starych rycinach, czy bardziej współczesnych fotografiach. Czy ktoś ma ochotę na foto/selfie w tym miejscu? - A może ktoś chce spróbować wody? Przejdźmy tam! Woda nadaje się do picia! Jaki ma zapach? Ta woda dodaje mocy ciału i duszy. Ma 5 razy więcej minerałów niż Cisowianka. Przez stulecia uchodziła za leczniczą, cudowną. - Tworzymy rysopis postaci św. Stanisława, niczym w kartotece policyjnej. Proponujemy uczestnikom zabawę: wyobraźmy sobie, że figura zaginęła, a my mamy podać jej jak najbardziej szczegółowy opis policyjny, w celu jej odnalezienia (strój, wygląd, upozowanie, atrybuty itp.). - Zwiedzający sprawdzają, kiedy obchodzone są imieniny Stanisława. Czy ktoś ma krewnego o imieniu Stanisław?
Podsumowanie	Skałka z czasem stała się miejscem kultu św. Stanisława o charakterze ludowym, „ludzkim”, indywidualnym (państwowy, oficjalny kult na Wawelu, gdzie nad grobem w katedrze wzniesiono barokową, okazałą konfesję). Odpust ku czci skałecznego patrona zawsze gromadził tłumy, sanktuarium było także celem pielgrzymek osób poszukujących pomocy i wstawiennictwa św. Biskupa. Przykładem ludowości kultu jest wiara w leczniczą moc wody z sadzawki.

Uwaga! Nie mówimy tu o legendzie o wskrzeszeniu Piotrawina, można ją zapowiedzieć na koniec: widzicie tego małego człowieczka tutaj? Na końcu opowiem wam jeszcze związaną z nim legendę.

1.3. Klasztor

FENOMEN: BUDYNEK / DOM, HERB NAD WEJŚCIEM

Kluczowe zagadnienie: Od ponad pięciu wieków gospodarzami Skałki są Paulini, którzy przybyli tu w konkretnym celu – zaopiekować się sanktuarium św. Stanisława.

Prowadzący opowiada tu o zakonie Paulinów związanym ze Skałką. Celem jest zwrócenie uwagi na Skałkę jako klasztor, opowieść o Paulinach jako gospodarzach i zarządcach tego miejsca oraz ich misji.

Porządek wypowiedzi	
Nawiązanie do doświadczeń odbiorców	- Czy zwiedzaliście jakiś inny klasztor, czy znacie inne zgromadzenia zakonne? - Co kojarzy się z życiem zakonnym? (wspólnota, rytm dnia, klauzura, reguły, modlitwa, odosobnienie itp.). - Co się wam kojarzy z Paulinami? (Jasna Góra jest znana dość szeroko). - Czy nocowaliście kiedyś w klasztorze, na zamku albo w jakimś innym niecodziennym miejscu? O której godzinie wstajecie?
Zwrócenie uwagi na eksponat – dlaczego to jest ważne/ciekawe?	W tym budynku mieszkają zakonnicy, którzy opiekują się tym sanktuarium. Wskazówka: Można to zobrazować, wskazując w kierunku Wzgórza Wawelskiego. Wawel ze Skałką tworzą pewną oś, związaną postacią św. Stanisława. Podkreśla ją fakt, że co rok z Wawelu podąża na Skałkę procesja św. Stanisława. W katedrze wawelskiej znajduje się grób, a nad nim konfesja – symbol kultu patrona Polski.
Podzielenie się swoją wiedzą (trzy najważniejsze fakty)	1. W 1472 r. Paulinów sprowadził do Krakowa z Jasnej Góry Jan Długosz – człowiek o wielu talentach. 2. Paulini przejmowali na Skałce gospodarstwo rozwijane przez kilka wieków – kościół i parafię, a także ziemię. Przede wszystkim jednak legendę św. Stanisława. Skałka w tym czasie podupadała, ale miała potencjał, który potrzebował dobrego zarządcy. 3. Krótka historia Paulinów w nawiązaniu do herbu zakonnego znajdującego się na fasadzie: zakon, który powstał na Węgrzech, został sprowadzony do Polski w XIV w. przez księcia Władysława Opolczyka, fundatora klasztoru na Jasnej Górze. 4. Harmonogram dnia zakonnika dzisiaj i kiedyś. 5. Procesje z Wawelu, ale też procesje po kościele i dziedzińcu, a także codzienna procesja na obiad z budynku seminarium.
Pytanie do dyskusji/zadanie dla odbiorców	- Zwrócenie uwagi na herb zakonu na fasadzie klasztoru. Co się dzieje na tym herbie? Opisanie herbu i próba rozszyfrowania poszczególnych jego elementów (pełna interpretacja herbu ma sens przy ołtarzu św. Pawła). - Ile herbów zakonu można odnaleźć w przestrzeni Skałki? Kto zobaczy gdzieś taki herb, niech powie.
Podsumowanie	Paulini okazali się właściwymi ludźmi do powierzonej im misji, dobrymi gospodarzami i zarządcami. Stojąc przed klasztorem warto uświadomić sobie, że Skałka to nie tylko sanktuarium czy miejsce, gdzie można spotkać historię przez duże H, ale i DOM, mieszkanie. Na pewno niezwykle, z unikatową atmosferą, połączone z kościołem, co widać w architekturze.

2. Kościół

2.1. Kościół z zewnątrz

FENOMEN: KOŚCIÓŁ NA WZNIESIENIU, ŚLADY DAWNYCH BUDOWLI

Kluczowe zagadnienie: Kościół na Skałce, to miejsce, gdzie można zobaczyć, jak ludzie kształtowali wygląd Skałki w ciągu wieków.

Porządek wypowiedzi	
Nawiązanie do doświadczeń odbiorców	- Skąd czerpiecie moc, energię, siłę życiową? Czy macie swoje miejsca mocy? - Wskazówka: płynnie przechodzimy między kolejnymi wątkami (atmosfera = moc miejsca).
Zwrócenie uwagi na eksponat – dlaczego to jest ważne/ciekawe?	Miejsce kultu mieściło się na skale, na wzniesieniu. Dobrze widać różnice poziomu Wisły czy sadzawki, a wejścia do dzisiejszego kościoła czy krypty.
Podzielenie się swoją wiedzą (trzy najważniejsze fakty)	1. Sanktuarium, kościół klasztorny, powstał na miejscu kultu przedchrześcijańskiego (źródło bijące na białej skale). 2. Architektura. Obecny kościół powstał na miejscu wcześniejszych średniowiecznych budowli (romańska rotunda, gotycki kościół), których pozostałości zaznaczono na trawniku/tarasie przy południowej fasadzie kościoła, od strony Wisły. Kościół został przeorientowany. 3. Kaplica św. Stanisława, w której pierwotnie był pochowany i czczony, była dostawiona do kościoła od dawnej pn. strony kościoła (pośrodku dzisiejszej pd. długości nawy).
Pytanie do dyskusji/zadanie dla odbiorców	Zwróćcie uwagę, ile tutaj jest różnych poziomów. Z czym wam się kojarzy taki układ przestrzeni? Czemu to mogło służyć? Jakie to w nas wywołuje odczucia?
Podsumowanie	Obecny obraz tego miejsca jest efektem różnych zmian, jakim ulegało. Przez wieki było przebudowywane i dodawano nowe obiekty. Widać to na trawniku/tarasie przy kościele, tam, gdzie stoi ten nowy ołtarz.

2.2. Kościół wewnątrz

FENOMEN: WNĘTRZE, OŁTARZ GŁÓWNY, OŁTARZ ŚW. PAWŁA + PŁASKORZEŻBA BŁ. EUZEBIUSZA, OŁTARZ ŚW. STANISŁAWA + BELKA I KAMIEŃ, OŁTARZ MB

Kluczowe zagadnienie: Mówi się, że Skałka ma szczególną moc dzięki trzem patronom: św. Stanisława (sanktuarium), Matki Boskiej (jest otaczana szczególną czcią przez zakon Paulinów) oraz św. Michała Archanioła, którzy jest patronem tutejszego kościoła.

Kościół, to miejsce zwracające uwagę zarówno architekturą, jak i wyposażeniem. Sztuką jest skupienie się na kilku wybranych elementach i w oparciu o nie pociągnięcie kolejnych wątków opowieści o Skałce. Pamiętajmy, by nie mówić o wszystkim, nie ma co sypać masą dat i nazwisk. Zaproponowany temat pozwala płynnie przejść między poszczególnymi miejscami i wątkami.

Porządek wypowiedzi	
Nawiązanie do doświadczeń odbiorców	- Gdzie zwykle ogląda się sztukę? Czy byliście ostatnio w muzeum, teatrze (nawiązanie do architektury baroku)? Jak się tutaj czujecie? Jaka temperatura, światło panuje wewnątrz kościoła? Dlaczego to wewnątrz tak na nas działa? Jakie widać różnice względem wewnątrz współczesnych kościołów?
Zwrócenie uwagi na eksponat – dlaczego to jest ważne/ciekawe?	Najważniejszym punktem założenia skałecznego jest ten barokowy kościół – wizualnie oraz ideowo.

Podzielenie się swoją wiedzą (trzy najważniejsze fakty)	1. Ołtarz główny ze św. Michałem Archaniołem – patron kościoła. 2. Ślady zbrodni sprzed wieków, która jest tak mocno zapisana w historii Polski. Stopień z ołtarza. 3. Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej – Paulini przybyli na Skałkę z Jasnej Góry. Oba klasztory funkcjonują nieprzerwanie od ich założenia.
Pytanie do dyskusji/zadanie dla odbiorców	- Co tu się dzieje? Kto i co jest przedstawione na obrazie? Jakie postaci są wokół ołtarza? Co swoją dekoracją przypominają marmurowe kolumny? Opis i analiza ołtarza św. Pawła, w tym postaci i ich atrybutów = historia zakonu i analiza herbu, który widać np. na witrażu za ołtarzem głównym.
Podsumowanie	Kościół skałeczny uświadamia, że miejsce przechodziło przez wieki wiele zmian, ma bogate wyposażenie i przypomina wielką księgę, z której można czytać o ludziach (np. św. Paweł, św. Stanisław, ale i zakonnicy). Ich losach, wyborach, o czasach i ich duchu (moda barokowa, zabory i kult Matki Boskiej Częstochowskiej przez granicę), o historii miejsca i wspólnoty.

2.2.1. Ołtarz św. Pawła

Porządek wypowiedzi	
Nawiązanie do doświadczeń odbiorców	- Co się dzieje na tym obrazie? (uczestnicy opisują obraz) Dodatkowe pytania: co robią te postaci? Co swoją dekoracją przypominają marmurowe kolumny? Jakich mają pozę? Co to może oznaczać?
Zwrócenie uwagi na eksponat – dlaczego to jest ważne/ciekawe?	Ten moment, który tu widzicie stał się inspiracją dla duchowości Paulinów.
Podzielenie się swoją wiedzą (trzy najważniejsze fakty)	1. Nazwa zakonu wywodzi się od św. Pawła z Teb – to ten z brodą. Św. Paweł z Teb to pierwszy uznany przez Kościół katolicki pustelnik. 2. Mieszkał w pieczarze, odzienia dostarczała mu palma, a pożywienia kruk, który przynosił mu zawsze pół bochenka chleba... itd. historia spotkania ze św. Antonim. 3. Wyjaśniamy skrót – Zakon Pustelników św. Pawła Pierwszego Pustelnika – OSPPE Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae.
Pytanie do dyskusji/zadanie dla odbiorców	- Porównajcie ten obraz z herbem Paulinów, czy teraz potraficie odczytać znaczenie zawartych w nim symboli?

2.2.2. Figura bł. Euzebiusza

Porządek wypowiedzi	
Nawiązanie do doświadczeń odbiorców	- Kto z was potrzebuje czasem побыć w samotności? Jak się wtedy czujecie? Czy szukacie samotności, czy raczej jej unikacie? - Co możecie powiedzieć o postaci widocznej po prawej stronie ołtarza? Jak jest ubrana? Co robi?
Zwrócenie uwagi na eksponat – dlaczego to jest ważne/ciekawe?	Św. Paweł pustelnik przez wieki inspirował innych poszukiwaczy duchowości. Udawali się oni w dzikie strony, by w samotności szukać kontaktu z Bogiem. Należał do nich błogosławiony Euzebiusz – którego portret tutaj widzimy.

Podzielenie się swoją wiedzą (trzy najważniejsze fakty)	1. bł. Euzebiusz urodził się w 1200 roku, pochodził z bogatej rodziny, został kanonikiem w Ostrzychomiu na Węgrzech. Za pozwoleniem biskupa zrzekł się urzędu i udał się w dzikie lasy wokół góry Pilis, by zostać pustelnikiem (ciekawostka – tę górę widać z pociągu, jadąc z Krakowa do Budapesztu). 2. Według legendy ujrzał podczas nocnej modlitwy płomyki ognia (są obok postaci bł. Euzebiusza po lewej stronie ołtarza), które rozbiegały się po puszczy jak "iskry po ściernisku" (Mdr 3,7). Usłyszał głos, że płomienie oznaczają rozproszonych pustelników, którzy przyniosą na przyszłość większe owoce duchowe, jeśli zrezygnują z życia samotnego. Stąd jego usilne działania do zorganizowania zakonu. 3. Dzięki poparciu św. Tomasza z Akwinu zyskał audiencję u papieża Urbana IV, aby uzyskać oficjalne poparcie utworzenia zakonu z gromadzonych wokół niego pustelników i wspólnot – tak powstał zakon Paulinów.
Pytanie do dyskusji/zadanie dla odbiorców	- Szaty Paulinów są białe, podobnie jak innych zakonów kontemplacyjnych wywodzących się z tradycji pustelników. Potraficie wskazać inne, podobne zgromadzenia? - Jak myślicie, dlaczego biel została wybrana jako kolor samotników? - Jak dużą macie szafę? Ile miejsca zajmują wam ubrania i buty? Wiecie, ile habitów mają zakonnicy? Czy mogą ubierać się w świeckie stroje?
Podsumowanie	To miejsce jest jak księga – w różnych obrazach i znakach zapisana jest tutaj historia jego gospodarzy.

2.2.3. Ołtarz św. Stanisława

Porządek wypowiedzi	
Nawiązanie do doświadczeń odbiorców	Co się dzieje na tym obrazie?
Zwrócenie uwagi na eksponat – dlaczego to jest ważne/ciekawe?	Stoimy właśnie w miejscu zbrodni. To tu miał zginąć św. Stanisław, Nigdy nie dowiemy się dokładnie dlaczego, ale od czego mamy legendy!
Podzielenie się swoją wiedzą (trzy najważniejsze fakty)	1. Biskup miał upominać króla o zbytnią surowość wobec poddanych i sianie zgorszenia. Dodatkowo: możliwe, że biskup Stanisław stanął w obronie niewiernych żon rycerzy, walczących na wyprawie kijowskiej, które król rozkazał okrutnie ukarać, choć ich mężowie im przebaczyli. 2. Wedle przekazu kroniki Wincentego Kadłubka <i>Stanisław najpierw groził mu [Bolesławowi] zagładą królestwa, wreszcie wyciągnął ku niemu miecz kłótny</i> – najprawdopodobniej rzucił na niego ekskomunikę. 3. Stanisław, wg Jana Długosza, nie stawiał się po wezwaniu przed sąd królewski, gdyż nie pozwalało mu na to prawo kanoniczne. Dlatego został przez króla bezprawnie skazany na śmierć. 4. Król rozkazał swoim sługom zabicie biskupa w kościele na Skałce w czasie odprawiania przez niego mszy świętej, a gdy ci nie chcieli, sam własnoręcznie zamordował świętego.

Pytanie do dyskusji/zadanie dla odbiorców	- Zwróćcie uwagę na ten kawałek drewna, co w nim szczególnego? Dlaczego został tu umieszczony? Z czym wam się kojarzy? Co sprawia, że takie rzeczy trafiają do gablot? - Popatrzcie przez okienka na kamienny próg. Może ktoś dostrzeże ślady krwi?
Podsumowanie	Takie ołtarze są jak skarbcze w muzeach – w formie relikwii przechowywane są tu ważne dla historii przedmioty, świadkowie historii.

3. Skarbiec

FENOMEN: RELIKWIARZE, MONSTRANCJA, PRYZRĄD DO OPŁATKÓW

Kluczowe zagadnienie: Poruszaliśmy się po głównej scenie, na której niegdyś rozegrał się dramat historii (dziedziniec i kościół), a teraz zaglądamy za kulisami, gdzie nie każdy ma okazję zajrzeć.

Wchodząc do tej przestrzeni kreujemy atmosferę wtajemniczenia/wyróżnienia/nobilitacji. Do tej pory przekazaliśmy podstawowe fakty dotyczące miejsca, teraz wchodzimy na kolejny stopień.

Porządek wypowiedzi	
Nawiązanie do doświadczeń odbiorców	- Czy oglądaliście kiedyś kościół albo teatr od tzw. kuchni?
Zwrócenie uwagi na eksponat – dlaczego to jest ważne/ciekawe?	Skarbiec to miejsce „za kulisami”, przez wieki dostępne tylko dla wybranych, dziś z rzadka tam trafiamy. Skarbiec prezentuje pamiątki i przedmioty związane z praktyczną stroną sprawowania kultu (w zależności od roku liturgicznego i też na przestrzeni lat, potrzeb i preferencji – niektórzy księża preferują zabytkowe ornaty, a inni mają ulubiony kielich, a z bursztynowego się nie korzysta, bo przecieka itp.).
Podzielenie się swoją wiedzą (trzy najważniejsze fakty)	1. Liczne relikwiarze a wśród nich relikwiarz ręki św. Stanisława, monstrancja z zabytkowym augsburskim fragmentem ocalałym przed hitlerowcami, relikwiarz Krzyża świętego. 2. Monstrancja św. Michała Archaniola (z ogromnych bursztynów, projektu Mariusza Drabikowskiego, autora także sukni MB na JG) związana z kultem patrona kościoła oraz Bractwem Aniołów Stróżów erygowanym na Jasnej Górze w 1624 r., które istnieje do dziś. http://www.jasnagora.com/prasa/opracowania/90/4 3. XIX w. przyrząd do robienia opłatków wigilijnych.
Pytanie do dyskusji/zadanie dla odbiorców	Odnaleźć przyrząd do robienia opłatków – można podnieść i zaprezentować, ale uwaga, jest bardzo ciężki. Można też zaproponować, aby uczestnicy opisali dodatkowo jeden wybrany obiekt, który zwrócił ich uwagę.
Podsumowanie	Skałka skrywa wiele tajemnic, to miejsce złożone nie tylko z wielkiej, widocznej na pierwszy rzut oka, architektury, ale i bogatych w historie detali.

4. Stara Biblioteka

FENOMEN: WNĘTRZE, RÓŻNORODNOŚĆ TEMATYCZNA, WIDOK PRZES OKNO NA KOPIEC, WIDOK NA KAPLICĘ, HARMONOGRAM, ZAKON KONTEMPLACYJNO-CZYNNY

Kluczowe zagadnienie: Klasztory, to nie tylko miejsca modlitwy, ale i ośrodki, gdzie rozwijała się kultura.

Tu najważniejsze jest chłonięcie atmosfery miejsca. Obecność ksiąg, ich ilość, klimat królestwa wiedzy, skupienia robią wrażenie. Warto to wykorzystać.

Porządek wypowiedzi	
Nawiązanie do doświadczeń odbiorców	- Jaką książkę ostatnio czytaliście? Czy macie ulubione miejsce, w którym czytacie? Jak segregujecie książki? Ile ich macie?
Zwrócenie uwagi na eksponat – dlaczego to jest ważne/ciekawe?	Ważne miejsce w dniu zakonników oprócz modlitwy i codziennych obowiązków zajmują też studia i praca nad sobą. Przypomina o tym wnętrze Biblioteki, z bogatym księgozbiorem, będące archiwum zakonnym
Podzielenie się swoją wiedzą (trzy najważniejsze fakty)	1. Układ wnętrza. Ok. 4 tys. różnotematycznych książek posegregowanych w opakowania przypominające ogromne woluminy. 2. Przez okno widać kopiec Kościuszki, do którego mieściły się tereny należące do Paulinów. Sprzedane, aby wybudować bazylikę i klasztor. 3. Widok przez okno na kościół i kaplicę zakonną, za klauzurą, gdzie na co dzień żyją i modlą się zakonnicy (takie pomieszczenie jak biblioteka, po drugiej stronie ołtarza, od strony klasztoru – kaplica domowa).
Pytanie do dyskusji/zadanie dla odbiorców	- Co czytają zakonnicy? Czy potraficie przeczytać i rozszyfrować łacińskie napisy na kartuszach? O czym świadczą? - Najważniejszy kartusz, mówiący o różnorodności tematycznej umieszczony jest od strony wejścia: <i>Philosophi Medici Mathematici Oratores</i> ; a tak brzmią pozostałe: <i>Iuristae Canonistae Sinodales Politici; Theologi Morales Ascetae Concionatores; Sacra Scriptu Concordantiae Historici Sacri. Interpretes; Theologi Scholastici Sancti Patres</i> ; - Prezentacja harmonogramu dnia, pytania, ile czasu poświęcają na modlitwę, a ile na czytanie i inne działania i jaki jest rytm dnia. - Jakie obowiązki ma gospodarz? Jakie cechy ma dobry menadżer/zarządca? - Kto wpisał się do kroniki? Czyje popiersia ustawiono między regałami? (Słowacki, Chopin, Mickiewicz, Prus) – informacja o zainteresowaniu również kulturą. Ten temat pozwala na płynne przejście do krypty zasłużonych. https://www.youtube.com/watch?v=5Hdo7mrO2bQ
Podsumowanie	Skałka to nie tylko miejsce modlitwy, ale także codziennych obowiązków. Paulini są nie tylko gospodarzami, ale i strażnikami pamięci.

Paulini byli i są bardzo aktywni: od początku swej obecności na Skałce zakonnicy zajmowali się codziennym życiem parafii, prowadząc przy tym ożywioną działalność duszpasterską, edukacyjną i społeczną. Wspomnieć o obecnych inicjatywach jak np. pielgrzymka. Nie zapominajmy także, że Paulini z energią angażowali się w podtrzymywanie ducha narodu, zwłaszcza w okresie rozbiorów i dali się poznać jako organizatorzy życia kulturalnego.

5. Krypta zasłużonych

FENOMEN: MAPA ZAKONU, ORŁY NA POLICHROMII, RÓŻNORODNOŚĆ FORMALNA NAGROBKÓW (ich wygląd), TEMATYCZNA, jeśli chodzi o profesje pochowanych osób.

Kluczowe zagadnienie: Skałka to miejsce, gdzie gromadziły się tłumy manifestujące nie tylko swoją wiarę, ale i patriotyzm.

Paulini w roli strażników pamięci – rozwijamy wątek, który zaczęliśmy rysować w Bibliotece. Tam – ciche przechowywanie ksiąg, pamiątek przeszłości – w przypadku Krypty – działanie „na zewnątrz”, odważne, w dużej interakcji z ludźmi. Ważne by wspomnieć także o tłumach na procesji, czy tłumach zgromadzonych w trakcie wizyty Jana Pawła II, krzyżu z pielgrzymki młodych.

Porządek wypowiedzi	
Nawiązanie do doświadczeń odbiorców	- Czy macie dobrą pamięć? Jakie macie sposoby na zachowywanie pamięci? - Popatrzcie na te sarkofagi – co możecie powiedzieć o ich wyglądzie? W czym są podobne, a w czym się różnią? Który zwraca szczególnie waszą uwagę?
Zwrócenie uwagi na eksponat – dlaczego to jest ważne/ciekawe?	Krypta to miejsce pochówku mocarzy polskiej kultury i nauki (ale nie polityki i władzy). Miejsce wykreowane, aby zachować pamięć o historii, w trudnym okresie, gdy Polski nie było na mapie, jako działanie patriotyczne. Styk sacrum i profanum.
Podzielenie się swoją wiedzą (trzy najważniejsze fakty)	1. Mapa zakonu przed wejściem – ukazanie obszaru działalności Paulinów przez ostatnie 550 lat. 2. Okoliczności powstania krypty w okresie zaborów. Uroczyste pogrzeby przedstawicieli polskiej kultury i nauki jako manifestacje patriotyczne - na polichromii widoczne są orły. 3. Sarkofagi mają różnorodne formy i kształty. Pochowane są osobistości różnej profesji. Przykładowe pochówki: Jan Długosz – został pochowany jako pierwszy w mauzoleum – ponownie otwierając nowy rozdział w historii Skałki (to on sprowadził tu Paulinów). Stanisław Wyspiański – najśłynniejszy krakus, artysta wszechstronny, którego fascynował tajemniczy wątek śmieci św. Stanisława (przykład – dramaty: Legenda, Bolesław Śmiały i Skałka, niezrealizowane witraże do Katedry Wawelskiej). 4. Styk sacrum i profanum – Skałka jako miejsce nie tylko spotkania z Duchem/Bogiem, ale i kształtowania ducha narodu. Przykład: ostatni pochówek – noblista Czesław Miłosz – kontrowersje, bo ateista.
Pytanie do dyskusji/zadanie dla odbiorców	- Gdybyście mieli komuś z zagranicy przedstawić najważniejszych Polaków, to kto by to był? Jakich Wy macie idoli polskiej kultury i sztuki? Opcjonalnie: Przeczytanie fragmentu utworu: Miłosza lub Wyspiańskiego. Np. wiersz Miłosza: Jak powinno być w niebie s. 24 http://biblioteka.kijowski.pl/milosz%20czeslaw/wiersze.pdf Stworzenie „wizytówek” dla każdej z pochowanych tu osób. Zwiedzający podchodzą do wybranego sarkofagu, czytają, kto został tam pochowany, czym się zajmował, a następnie zdają relację przewodnikowi. Dzięki temu uczą się nazwisk i różnorodności zawodów osób kształtujących naszą kulturę.

Podsumowanie	Ta niewielka krypta jest jak ogromna biblioteka, życiorysy tych osób zawierają historię i ducha Polaków. Skałka to miejsce, w którym przeplata się duchowość i historia Polaków, gdzie każdy kamień przemawia historią.
--------------	---

6. Zamknięty ogród klasztorny i błonia

FENOMEN: OGRÓD, dziś jako miejsce modlitwy i regeneracji – dawniej miejsce pracy, MURY, OGRZEWAŁNIA, FASADA KOŚCIOŁA, SEMINARIUM, DEWIZA PAULINÓW

Kluczowe zagadnienie: Paulini przez wieki kształtowali ducha miejsca (w sensie krajobrazowym czy społecznym), a Skałka działa na nich, kształtując ich w wymiarze osobistym i jako wspólnotę. Możemy tego doświadczyć na własnej skórze.

Ta część ma stanowić oddech po pełnym detali zwiedzaniu wnętrza. Wychodzimy znów w przestrzeń. Zostaliśmy „zakorzenieni” w historii Skałki. Zwracamy uwagę na ducha miejsca i to jak działa on na ludzi. Posiedźmy chwilę, posłuchajmy, chłońmy atmosferę, poczućmy ducha miejsca.

Porządek wypowiedzi	
Nawiązanie do doświadczeń odbiorców	- Jakie macie doświadczenia dobrego wpływu natury na człowieka? Czy lubicie prace w ogrodzie, rośliny? Jak to na was działa? - Jak się tutaj czujecie? Podobają wam się te drzewa? Może usiądziemy w cieniu? Może odpocznijemy trochę wśród roślin, po zwiedzaniu?
Zwrócenie uwagi na eksponat – dlaczego to jest ważne/ciekawe?	Kiedyś ta przestrzeń wyglądała inaczej, Skałka była zanurzona w zieleni. Paulini prowadzili gospodarstwo, mieli sad, hodowali zwierzęta – wciąż tak jest w innym ośrodku Paulinów – w Leśniowie. Dziś mały ogród służy kontemplacji i rekreacji, a błonia cieszą oko zielenią wśród miasta.
Podzielenie się swoją wiedzą (trzy najważniejsze fakty)	1. Dawniej był tu warzywnik i trzymano warchlaki - gospodarstwo, sady. 2. Mury z pozostałościami obwarowań Kazimierza – dobry moment na wyjaśnienie kwestii żydowskiego Kazimierza. 3. Brat Albert i ogrzewalnia. Gdy w latach 80. XIX w. wracał z Sylwestra z Piwnicy pod Baranami zobaczył biedaków, którymi pogardzano. Zrozumiał, że potrzebna jest im nie tylko doraźna pomoc, ale i konkretne miejsce. 4. Fasada kościoła – jako najlepsze ujęcie do fotografowania. 5. Na Skałce funkcjonuje jedyne na świecie Wyższe Seminarium Duchowe Zakonu Paulinów, którego tradycje sięgają XVII wieku. Studia trwają 6 lat. Prowadzone są w j. polskim.
Pytanie do dyskusji/zadanie dla odbiorców	- Wyobrażenie miejsca przed wiekami. Prezentacja ryciny z rozlewiskami Wisły, sady. Stare drzewa, lipy przed kościołem – co widziały, co pamiętają, czego są świadkami? - Czy wiecie, ilu jest obecnie seminarzystów? Z jakich krajów pochodzą? Czego się uczą? Jakie mają obowiązki, zwyczaje?
Podsumowanie	Na Skałce tak wiele dzieje się w ciszy – nawiązanie do pierwszej zmysłowej części oprowadzania i bogactwa wiadomości i wrażeń „po drodze”. Przywołanie dewizy Paulinów – <i>Solus cum Deo solo</i> – Sam na sam z Bogiem – ogród, zieleń, jako dobre miejsce do medytacji, skupienia, modlitwy, gdzie Paulini trwają nieprzerwanie już 550 lat.